

The Instrumental View of the Retired by the Bureaucratic System and its Effect on their Political Culture and Spiritual Health: A Case Study of the Law Prohibiting the Employment of Retired Persons

Ghanbar Omrani¹ , Seyyed Hassan Malaekheh^{1*} , Seyyed Saeed Mirtorabi²

1- Department of Political Science, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Shahreza Branch, Isfahan, Iran.

2- Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Seyyed Hassan Malaekheh; Email: malaekheh@iaush.ac.ir

Article Info

Received: Sep 25, 2019

Received in revised form:

Nov 9, 2019

Accepted: Dec 14, 2019

Available Online: Sep 22, 2020

Keywords:

Bureaucracy

Content analysis

Spiritual health

Cultural features

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i3.27221>

Abstract

Background and Objective: One of the manifestations of the unavoidable treatment of organizations with the employees is retirement and its effect on the political culture and spiritual health of the individuals. Considering the control organization practice over all aspects of human life, the present study attempts to examine whether the Law Prohibiting the Employment of the Retired Persons has an instrumental view of human and what effect this law has on the political culture and spiritual health of the employees and their families.

Methods: The present study is qualitative, which was conducted using content analysis. The statistical population of the study included 246 employees of the Kharg Oil Base, out of whom 50 were selected by random sampling. Semi-structured interviews were also conducted with the researchers. The interview questions were focused on the perceptions and feelings of the retired about this phenomenon and the effect of Law Prohibiting the Employment of Retired Persons on the political culture and their and their families' spiritual health.

Results: The results of analysis revealed four main themes including the functions of retirement, instrumental view of the retired, the cultural position of old age, and the importance of spirituality in human development, and 16 subthemes.

Conclusion: The findings of the present study showed that the Law Prohibiting the Employment of the Retired Persons causes mental crisis in the retired and this crisis endangers their spiritual health and that of their families and influences their political culture.

Please cite this article as: Omrani Gh, Malaekheh SH, Mirtorabi SS. The Instrumental View of the Retired by the Bureaucratic System and its Effect on their Political Culture and Spiritual Health: A Case Study of the Law Prohibiting the Employment of Retired Persons. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(3):107-121. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i3.27221>

Summary

Background and Objective

In the current communities, bureaucracy has dominated all dimensions of human life. Following increased lifespan and population, employment after retirement has been the concern of many employees. In some cases, organizations consider retirement as a strategy for dealing with different individuals and transform the mental and emotional state of an individual after years of work life. Passing through this phase of life with

an increase free time and unemployment are very difficult to deal with. Even in the best conditions and by exact planning, the person might face emotional challenges that lead to a feeling of confusion, restlessness, anxiety, depression and in some cases even abrupt death (1).

Old age has a special position in the Iranian and Islamic culture. In this culture, planning and managing the society is only possible with the contribution of the elderly. However, it is followed by various physical and mental damages because, in addition to the biological aspect, the old person's family life and relationship with

Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat

(i.e., Research on Religion & Health)

Vol. 6, No. 3, Autumn 2020

This work is distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

others also undergoes changes. These changes lead to another phenomenon called social exclusion while they have entered this new phase of their life and are national capitals considering their experiences and numerous skills (2).

Considering the increase in the retired population and increased health services and, consequently, increased lifespan, the number of the retired is expected to increase and more families are going to be involved in these issues. The anxiety and mental problems caused by retirement and economic problems lead to tension in these families. These persistent stresses may gradually be extended to other social and political realms. Accordingly, conducting such studies becomes a requirement. The present study addresses the question of whether Law Prohibiting the Employment of Retired Persons involves an instrumental view of human and what effect it may have on the political culture and spiritual health of the employees and their families.

Methods

Compliance with ethical guidelines: The researcher, first, introduced himself and explained the purpose of the study. Then, he asked the participants to fill in the consent form. The participants were ensured about the purpose of the study before the interviews and their consent was obtained for recording their voice.

The present study is qualitative, which was conducted using content analysis. The statistical population of the study included 246 employees of the Kharg Oil Base, who had been retired from 2016 to 2019, out of whom 50 were selected by random sampling. Semi-structured interviews were also conducted with the researchers. The interview questions were focused on the perceptions and feelings of the retired about this phenomenon and the effect of Law Prohibiting the Employment of Retired Persons on the political culture and their families' spiritual health.

Results

After conducting the interviews, four themes and 14 sub-themes were extracted from the interviews. The main themes included functions of retirement, instrumental view of the retired, the cultural position of old age, and the importance of spirituality and spiritual development. The functions of retirement included four sub-themes, 'doubt over the functions of retirement', transformation of the mental state of the individuals', 'intolerable increase in leisure time', and 'breaking up with friends'.

The subthemes of 'Instrumental view of retirement by the bureaucracy' included 'loss of the individual's social position, 'change in the relations of the family and people with the person as the result of retirement and intensified conditions as the result of Law Prohibiting the Employment of Retired Persons', changes in the colleagues' treatment of the individual in the working environment and feeling that s/he is being treated like a machine', 'social exclusion and its undesirable effects on the political culture and spiritual health', and 'entering a new phase with anxiety'.

The next theme, i.e. the cultural position of old age has the following subthemes: 'ignoring the experiences and skills of the retired as national capitals', 'ignoring the position of the retired person despite its importance in the Iranian and Islamic culture', 'the possibility of managing the society only by using the experience, knowledge and wisdom of the experienced people', and 'the importance of spiritual needs of human as against the material needs'.

Finally, the last theme was the importance of spirituality and spiritual growth in human, which had four sub-themes including 'the need of the retired for an appropriate position and its lack of fulfillment following Law Prohibiting the Employment of Retired Persons', the need for practical rules and strategies for keeping the retired active, the effect of mental stresses caused by retirement on spiritual health and political culture, and economic problems for the retired and its effect on spiritual health and their political culture.

Conclusion

Countries have their own age of retirement and special conditions depending on their different economic, social and political conditions. Retirement does not necessarily mean disability, and there are many retired individuals who are able to continue work (3). Sometimes, retirement is considered as the loss of professional and organizational status of the individual, and his/her identity and position in the organizational hierarchy (4).

Max Weber considers bureaucracy as a very efficient system for managing the affairs that the modern world has no way to avoid. On the other hand, bureaucracy is a threat to the most important human values from his perspective. The instrumental view of the retired by the bureaucracy turns them into a gear in a machine whose job is to satisfy others' demands, a machine that gets an individual out of his/her

human state and eliminates all incalculable human emotions (5). It is the political culture of any country that forms its political behavior patterns (6) and determines the cultural position of old age. On this basis, it has a determining role in human health and equilibrium as a constitutional factor in spiritual health (7).

Bureaucracies have certain tools for directing people's feelings and opinion and influence people's political culture, spiritual health and religious orientation. Law Prohibiting the Employment of Retired Persons involves an instrumental view of human that, according to the sample population in the present study, can influence their political culture and spiritual health. This influence can show its effects in different forms. Any human even in old age can present an idea and thought that is useful to the human society. Therefore, future studies are suggested to be carried out with an emphasis on the phenomenon of old age.

Acknowledgements

I would like to thank my supervisor and advisor and also the employees of the Kharg Oil Base.

Ethical considerations

This study has been extracted from the doctoral dissertation of the first author entitled "The Role of Oil Company Technocrats in Shaping the Political Culture of the Inhabitants of Kharg Island"; And the approved code is 19720812961010 from Islamic Azad University of Shahreza.

Funding

According to the authors, this research did not receive any specific grant from any funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of interest

The authors declared no conflicts of interest.

Authors' contribution

Carrying out the study and writing the article: First author; supervision and cooperation in all phases of the study: Second author; providing advice and suggestions on how to carry out the study and how to improve the study: Third author

References

1. Barati H, Oreyzi H. Relation of employee's on-the-work commitment with their work centrality and mental health after retirement with moderator variable organization influence consideration. *Iran Occupational Health Journal*. 2010;6(4):38-46. (Full Text in Persian)

2. Rahmani-Zarvandi M. Aging and the Future Ahead. *J Res Relig Health*. 2018;4(2):1-6. (Full Text in Persian)
3. Mousaei M. The Social and Mental Impacts of Retiredness on Faculty Members (The case of Tehran University). *The Modares Journal of Management Research in Iran*.8(20):157-80. (Full Text in Persian)
4. Danaee-Fard H, Khaef-Elahi AA, Khodashenas LS. Understanding the essence of retirement experience of employees in the public sector: a phenomenological research. *Strategic Management Thought (Management Thought)*. 2012;6(12):153-76. (Full Text in Persian)
5. Lessnoff M. Political philosophers of the twentieth century. 1999.
6. Akhtar Shahr A. Moalefehaye Jameeh Paziri Siasi dar Hokomat Dini. Tehran: Pazhooheshgah-e Farhang va Andisheh Eslami; 2007. (Full Text in Persian)
7. Safara M. Spiritual Soul of Human. *J Res Relig Health*. 2018;4(4):1-6. (Full Text in Persian)

النظرة الآلية للنظام البيروقراطي للمتقاعدين وآثار ذلك على ثقافتهم السياسية وصحتهم النفسية؛ نظرة مقطعية على قانون منع استخدام المتقاعدين

قنبر عمران^١، السيد حسن ملائكة^{٢*}، السيد سعيد ميرترابي^٣

١- قسم العلوم السياسية، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة آزاد الإسلامية، فرع شهرضا، اصفهان، إيران.

٢- قسم العلوم السياسية، كلية الحقوق والعلوم السياسية، جامعة خوارزمي، طهران، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد حسن ملائكة؛ البريد الإلكتروني: malaekhe@iaush.ac.ir

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: إن إحدى تجليات التعاطي الحتمي للمؤسسة مع العاملين، هو موضوع التقاعد وتأثيرات ذلك على الثقافة السياسية والصحة النفسية للأشخاص. ومع الالتفات إلى سيطرة المؤسسات على جميع أبعاد حياة الناس؛ فإن الهدف من هذا التحقيق دراسة السؤال التالي وهو أن قانون منع استخدام المتقاعدين هل هو نوع من النظرة الآلية للإنسان، وما هو تأثير هذا القانون على الثقافة السياسية والصحة النفسية للعاملين وعوائلهم.

منهجية البحث: إن هذه الدراسة تعتبر من النوع الكيفي الذي تم فيه استخدام منهج التحليل المضموني. وتشمل مجموعة الاختبار ٢٤٦ شخصاً من العمال المتقاعدين أو القريبين من التقاعد التابعين لشركة النفط في جزيرة خارك. وقد تم اختيار ٥٠ شخصاً بطريقة المصادفة العشوائية. وقد تم جمع بيانات الدراسة بمساعدة لقاءات نصف إرشادية، وبشكل ميداني. كما تم تفكيك وتحليل البيانات أيضاً بطريقة التحليل المضموني الكيفي. وقد تمت في هذه الدراسة مراعاة كافة الموارد الأخلاقية، ولم يلحظ مؤلفو المقالة أي تقرير حول تعارض المنافع.

الكشوفات: من خلال تفكيك وتحليل البيانات فقد تم الوصول إلى أربع طبقات داخلية أساسية تشمل آثار التقاعد، والنظرة الآلية للتقاعد، والمكانة الثقافية للشيوخوخة، وأهمية المعنويات في نمو الإنسان، و١٦ طبقة داخلية.

الاستنتاج: تشير معطيات هذه الدراسة إلى أن قانون منع استخدام المتقاعدين يؤدي إلى ابتلائهم بأزمة روحية، وأن هذه الأزمة تؤدي إلى تعرض الصحة النفسية للأشخاص وعوائلهم للخطر، وتؤثر على الثقافة السياسية لهم.

معلومات المادة

الوصول: ٢٥ محرم ١٤٤١

وصول النص النهائي: ١١ ربيع الأول ١٤٤١

القبول: ١٧ ربيع الثاني ١٤٤١

النشر الإلكتروني: ٤ صفر ١٤٤٢

الكلمات الرئيسية:

البيروقراطية

التحليل المضموني

الخصوصيات الثقافية

الصحة النفسية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Omrani Gh, Malaekhe SH, Mirtorabi SS. The Instrumental View of the Retired by the Bureaucratic System and its Effect on their Political Culture and Spiritual Health: A Case Study of the Law Prohibiting the Employment of Retired Persons. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(3): 107-121. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i3.27221>

نگاه ابزاری نظام اداری به بازنشستگان و اثرات آن بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی آنان؛ مورد پژوهی: قانون منع به کارگیری بازنشستگان

قنبر عمرانی^۱، سید حسن ملائکه^{۱*}، سید سعید میر ترابی^۲

۱- گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهرضا، اصفهان، ایران.

۲- گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

* مکاتبات خطاب به آقای سید حسن ملائکه؛ رایانامه: malaekhe@iaush.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۳ مهر ۱۳۹۸

دریافت متن نهایی: ۱۸ آبان ۱۳۹۸

پذیرش: ۲۳ آذر ۱۳۹۸

نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۳۹۹

چکیده

سابقه و هدف: یکی از جلوه‌های برخورد اجتناب‌ناپذیر سازمان با کارکنان، بازنشستگی و تأثیر آن بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی افراد است. با توجه به تسلط سازمان‌ها بر همه وجوه زندگی انسان‌ها، هدف پژوهش حاضر بررسی این پرسش بود که آیا قانون منع به کارگیری بازنشستگان نوعی نگاه ابزاری به انسان است و این قانون چه تأثیری بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی کارکنان و خانواده‌هایشان دارد؟

روش کار: این پژوهش از نوع کیفی است که با روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. جامعه آماری پژوهش ۲۴۶ نفر از کارکنان بازنشسته و یا در شرف بازنشستگی شرکت نفت در جزیره خارگ بودند که از میان آنان ۵۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. داده‌های پژوهش با مصاحبه نیمه‌رهنمودی و به صورت میدانی جمع‌آوری شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با روش تحلیل محتوای کیفی صورت گرفت. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: از تجزیه و تحلیل یافته‌ها چهار درون‌مایه اصلی شامل کارکردهای بازنشستگی، نگاه ابزاری به بازنشستگان، جایگاه فرهنگی سالمندی و اهمیت معنویت در رشد انسان؛ و ۱۶ زیرطبقه به دست آمد.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد که قانون منع به کارگیری بازنشستگان آنان را دچار بحران روحی می‌کند و این بحران سلامت معنوی افراد و خانواده‌هایشان را به مخاطره می‌اندازد و بر فرهنگ سیاسی آنان تأثیر می‌گذارد.

واژگان کلیدی:

تحلیل محتوا

سلامت معنوی

نظام اداری

ویژگی‌های فرهنگی

استناد مقاله به این صورت است:

Omran Gh, Malaekhe SH, Mirtorabi SS. The Instrumental View of the Retired by the Bureaucratic System and its Effect on their Political Culture and Spiritual Health: A Case Study of the Law Prohibiting the Employment of Retired Persons. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(3): 107-121. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i3.27221>

مقدمه

دستیابی به تکنولوژی به درجاتی از رشد و پیشرفت دست یافته است؛ ولی این رشد و پیشرفت از جنبه‌های منفی عاری نیست و به موازات پیشرفت‌های علمی بر مشکلات و ناهنجاری‌های روانی انسان افزوده شده است (۲).

در جوامع امروزی دستگاه‌های اداری همه ابعاد زندگی انسان‌ها را زیر سیطره خود گرفته است و تقریباً هیچ جنبه‌ای

انسان دارای ابعاد مختلفی است که بُعد معنوی او همانند ابعاد دیگر جسمی، روانی و اجتماعی اهمیت دارد. این بُعد از ابعاد وجودی انسان سبب ایجاد معنی در زندگی و افزایش قدرت او در رویارویی با مشکلات می‌شود (۱). در عصر حاضر، بشر با

تدوین نموده‌اند. مهم‌تر از آسیب‌های جسمی و روحی آسیب‌های اجتماعی است، زیرا علاوه بر جنبه زیست‌شناسی، زندگی خانواده و رابطه او با اطرافیان نیز تغییراتی را به خود خواهد دید. این تغییرات پدیده دیگری به نام طرد اجتماعی را به دنبال دارد درحالی‌که آنان وارد مرحله جدیدی از زندگی شده‌اند و با همراه داشتن تجربیات و مهارت‌های فراوان سرمایه ملی به حساب می‌آیند (۶). این در حالی است که مطالعات مربوط به معنویت موضوعی جدی است که بسیاری از کشورها در حال مطالعه آن هستند. یافته‌ها حاکی از این است که بین باورهای معنوی با بهداشت و سلامت روان رابطه معنادار و مثبت برقرار است.

اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان در دهه‌های گذشته توجه روان‌شناسان و متخصصان بهداشت روانی را به خود جلب کرده است و از اینجا نیازهای معنوی بشر در برابر خواسته‌ها و نیازهای مادی او مطرح می‌شود (۷).

سلامت معنوی که می‌توان آن را حسی از ارتباط داشتن و اعتقاد با قدرتی متعالی تعریف کرد چنانچه با خطری جدی مواجه شود، ممکن است فرد را به اختلالات روانی مانند اضطراب، احساس تنهایی و ازدست‌دادن معنای زندگی دچار سازد (۵)؛ درحالی‌که بعد از شصت‌سالگی مرحله جدیدی برای انسان آغاز می‌شود و با داشتن کوله‌باری از تجربه و مهارت شایسته برخورداری از جایگاه مناسبی است. از این رو، ایجاد بنیادی برای نخبگان سالمند و وضع قوانین مناسب برای فعال‌سازی آنان در عرصه‌های اجتماعی ضروری است (۶).

با توجه به افزایش جمعیت بازنشستگان و همچنین گسترش خدمات بهداشتی و درمانی و افزایش طول عمر، می‌توان انتظار داشت که همه‌ساله بر تعداد این عده افزوده شود و خانواده‌های بیشتری با این موضوع درگیر شوند. اضطراب و ناراحتی‌های روحی و روانی ناشی از بازنشستگی و مشکل معیشتی، این قبیل خانواده‌ها را با تنش مواجه می‌سازد. این فشارهای عصبی متراکم ممکن است به تدریج به صحنه‌های دیگر اجتماعی و سیاسی کشیده شود؛ از این رو، انجام چنین پژوهشی و یا پژوهش‌هایی از این دست ضرورت پیدا می‌کند.

هدف پژوهش حاضر بررسی این پرسش بود که آیا قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان نوعی نگاه ابزاری به انسان است و این قانون چه تأثیری بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی کارکنان و خانواده‌هایشان دارد؟

از زندگی انسان‌ها از نفوذ نظام اداری در امان نمانده است. به موازات رشد جوامع، دستگاه‌های اداری نیز سلطه خود را گسترش می‌دهد. امروزه با افزایش طول عمر و همچنین افزایش جمعیت، اشتغال بعد از بازنشستگی موضوعی است که فکر بسیاری از کارکنان را به خود مشغول داشته است. آیا می‌توان به «قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان از زاویه دیگری نگریست»؟

حکم بازنشستگی در پاره‌ای از مقررات و قوانین رسیدگی به تخلفات اداری (بند ۱۰ قانون رسیدگی به تخلفات اداری)، مجازات انضباطی تلقی می‌شود و سازمان‌ها کارکنان خاطی را پیش از موعد بازنشسته می‌کنند (۳). در نتیجه کارکردهای واقعی آن، چه از نظر سازمان چه از نظر فرد جای تأمل پیدا می‌کند. سازمان در پاره‌ای از موارد و در هنگام ضرورت، آن را راهکاری جهت برخورد با افراد متخلف در نظر می‌گیرد و پس از سال‌ها زندگی کاری، وضعیت روحی و روانی و عاطفی فرد را سخت دگرگون می‌سازد. گذر از این مرحله و افزایش اوقات فراغت و بیکاری برای افراد بسیار دشوار و گاه تحمل‌ناپذیر است و حتی در بهترین شرایط و با برنامه‌ریزی دقیق هم آنان را با چالش‌های عاطفی روبه‌رو می‌سازد که احساس سرگشتگی، بی‌قراری، اضطراب و افسردگی و گاه مرگ ناگهانی را به دنبال دارد (۴).

پژوهشگران اعتقاد دارند که سلامت معنوی نقش مهمی در سازگاری افراد با ناکامی‌ها ایفا می‌کند. وقتی سلامت معنوی با خطر جدی مواجه شود فرد ممکن است دچار اختلالات روانی و ازدست‌دادن معنای زندگی شود (۵). پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا مصوبه مجلس مبنی بر منع به‌کارگیری بازنشستگان، آن عده از بازنشستگانی را که توان ادامه کار یا نیاز به کارکردن دارند از ادامه کار و فعالیت باز نمی‌دارد و عده بیشتری را با مشکلات روحی و روانی ناشی از آن درگیر نمی‌سازد و در نهایت این رویکرد بر بسیاری از جنبه‌های زندگی از سلامت معنوی گرفته تا رفتار و فرهنگ سیاسی کارکنان بازنشسته و خانواده‌های آنان و کارکنان جوان که روزی خواه‌ناخواه بازنشسته خواهند شد، تأثیر نمی‌گذارد؟

سالمندی در فرهنگ ایرانی و اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. در این فرهنگ تدبیر و اداره جامعه تنها با کمک پیران و سالمندان مقدور و ممکن دانسته شده است. اما سالمندی آسیب‌های گوناگون جسمی و روانی نیز در خود دارد و کشورهای مختلف برنامه‌های متنوعی در کاهش این آسیب‌ها

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: پژوهشگر در آغاز پژوهش، ضمن معرفی خود و توضیح اهداف پژوهش، از مشارکت‌کنندگان درخواست کرد تا فرم رضایت‌نامه را تکمیل کنند و به آنان اطمینان داد که بدون رضایت آنان نامی از ایشان در جایی برده نخواهد شد. پیش از شروع مصاحبه، اجازه ضبط صدا از مشارکت‌کنندگان گرفته شد و به آنان درباره محرمانه‌ماندن اطلاعات اطمینان داده شد. علاوه بر این، محل مصاحبه با توافق مصاحبه‌شوندگان تعیین شد و به آنان توضیح داده شد که این یک پژوهش دانشگاهی است و درگیر هیچ‌گونه مسئله گروهی و جناحی نخواهد شد.

این پژوهش از نوع کیفی است که با روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. پژوهش کیفی به اکتشاف در زمینه‌ای طبیعی معطوف است و این رویکرد را نمی‌توان و نباید در یک محدوده و زمینه‌ی تصنعی به کار گرفت. از این روش پژوهشی می‌توان درباره زندگی، فرهنگ، مبانی ارزشی و عقیدتی و رفتاری، زبان، باورها و احساسات و هیجانات مردمان اطلاعات مورد نیاز را کسب نمود (۸). روش کیفی محقق را قادر خواهد ساخت تا به داده‌ها نزدیک شود و از آن طریق موارد تحلیلی و مفهومی خود را از داده‌ها حاصل نماید. نزدیک شدن به داده‌ها عبارت است از تعامل با مردم، یادگیری فرهنگ، عقاید، ارزش‌ها، الگوی رفتاری و همچنین درک احساسات آنان. محقق کیفی باید قادر باشد از رفتارهای اجتماعی درک روشنی کسب نماید؛ و خود را به جای افراد قرار دهد تا انگیزه‌ها و هیجانات ذهنی آنان را دریابد (۹). از این رو پژوهشگری که روش کیفی را برمی‌گزیند، ناگزیر است که از پیش‌داوری بپرهیزد و جهان را با دید دیگران تفسیر نماید. این پژوهشگر باید با استفاده از روش‌های منظم، اطلاعات لازم را

کسب نماید و درباره معانی و مفاهیم آنها به اندیشه و تفکر بپردازد و آنها را ارزیابی کند (۸).

جامعه آماری پژوهش حاضر ۲۴۶ نفر از کارکنان شرکت پایانه نفتی خارگ بودند که بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ بازنشسته شدند (جدول شماره ۱ و ۲)؛ و از میان آنان ۵۰ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و با آنان مصاحبه صورت گرفت. به این صورت که ابتدا تمامی افراد از ۱ تا ۲۴۶ شماره‌گذاری شدند و نام هر کدام روی ورقه جداگانه‌ای نوشته و پس از تا کردن در ظرفی ریخته شد و بعد از هربار تکان دادن یک نام از ظرف بیرون کشیده و شماره آن ثبت شد. این عمل آن قدر تکرار شد تا تعداد ۵۰ نفر نمونه مورد نیاز کامل شد.

روش مورد استفاده در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌رهنمودی بود؛ یعنی سؤالات نه کاملاً باز و نه کاملاً بسته بود. پرسش‌هایی در میان بود که باید از مصاحبه‌شوندگان درباره آنها اطلاعاتی کسب می‌شد ولی لزوماً جمله‌بندی‌ها و نظم و ترتیب جملات در قالب یکسان و یکنواخت مطرح نمی‌شد. در حین مصاحبه سعی شد که از هدف اصلی مصاحبه انحراف ایجاد نشود. هدف این مصاحبه درک تجربه شخصی افراد از بازنشستگی و برداشتشان از قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان و تأثیر آن بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی آنان بود. زمان مصاحبه حداقل ۱۵ دقیقه و حداکثر ۳۰ دقیقه در نظر گرفته شده بود. در این زمینه با بعضی از افراد به صورت چهره به چهره مصاحبه به عمل آمد و با بعضی نیز به صورت تلفنی گفت‌وگو شد. گفته‌ها روی کاغذ نوشته و سپس بررسی می‌شد. اشباع داده‌ها از همان نخستین مصاحبه آشکار شد.

جدول (۱) فراوانی افراد بازنشسته شرکت پایانه‌های نفتی خارگ از مقطع زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ برحسب متغیرهای جمعیت‌شناختی

زن	مرد	جمع کل	۲	۲۴۴	۲۴۶
زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	سمت‌های ریاستی و مدیریتی
۸۷	۸۵	۲۶	۴۲	۶	۴۱

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل محتوا استفاده شد. تحلیل محتوا روشی است که در آن پژوهشگران به آزمون دستاوردهای ارتباطات اجتماعی انسان‌ها که به‌نوعی از اسناد و مدارک اعم از نوشته و نانوشته است، می‌پردازند. درحقیقت پژوهشگران می‌توانند محتوای نامه‌ها، دفترهای خاطرات، مقاله‌ها، اشعار، ترانه‌ها، نقاشی‌ها، سخنرانی‌ها، قوانین و هر نوع متن و سند دیگری را تحلیل کنند (۱۰). در بین انواع روش تحلیل محتوا در این پژوهش تحلیل محتوای کیفی به کار گرفته شد که در آن بیشتر به لغات و اصطلاحات به‌کاربرده‌شده توجه می‌شود.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان در این پژوهش ۵۰ نفر از کارکنان بازنشسته شرکت پایانه نفتی در جزیره خارگ بودند که بعد از انجام مصاحبه و به‌دست‌آمدن کدها و سپس حذف کدهای تکراری و ادغام کدهای مشابه، چهار طبقه یا درون‌مایه اصلی و ۱۶ طبقه فرعی به دست آمد که در جدول شماره ۳ نمایش داده شده است

جدول ۲) فراوانی افراد بازنشسته بر حسب شغل و اداره مربوطه شرکت پایانه‌های نفتی خارگ از مقطع زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ بر حسب شغل و اداره مربوطه

نوع شغل	فراوانی	نوع شغل	فراوانی
اماکن	۱۳	ترابری	۲۲
خدمات غذایی	۸	عملیات دریایی	۳۱
آب و برق	۶	مخابرات	۱۰
حراست	۱۴	صادرات	۱۴
تعمیرات صنعتی	۳۱	مهندسی ساختمان	۳
ستاد	۳	طرح و برنامه	۸
ایمنی	۱۳	خدمات اجتماعی	۲
شیمیایی	۵	کالا	۵
پشتیبانی	۱۱	امور حقوقی	۳
عملیات عمومی	۶	امور مسافرت	۳
امور مالی	۷	بازرسی فنی	۳
بازرگانی	۸	حسابرسی	۵
برنامه‌ریزی تلفیقی	۱	فضای سبز	۵
امور اداری	۳	تدارکات	۳
جمع کل: ۲۴۶			

جدول ۳) درون‌مایه‌های اصلی و طبقات به‌دست‌آمده در مطالعه

طبقات	درون‌مایه‌های اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - بازنشستگی وسیله‌ای برای برخورد با متخلفان در پاره‌ای موارد؛ و مورد تردید قرار گرفتن آن؛ - دگرگونی وضعیت روحی و روانی و عاطفی فرد بعد از سال‌ها فعالیت و قطع ناگهانی همه ارتباطات؛ - به‌وجودآمدن وضعیت تحمل‌ناپذیر در اثر بیکاری ناگهانی و افزایش اوقات فراغت؛ - به‌وجودآمدن سرگشتگی، بی‌قراری، اضطراب و افسردگی در نتیجه قطع ارتباط با دوستان و همکاران. 	کارکردهای بازنشستگی
<ul style="list-style-type: none"> - ازدست‌رفتن منزلت اجتماعی فرد و تغییر رابطه خانواده و اطرافیان با وی در اثر بازنشستگی و تشدید وضعیت در نتیجه قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان؛ - تغییر رابطه و برخورد همکاران در محیط کار با فرد و احساس برخورد ماشین‌گونه با وی؛ - به‌دنبال‌داشتن طرد اجتماعی برای فرد و اثرات نامطلوب بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی؛ - واردشدن فرد به مرحله‌ای جدید همراه با اضطراب. 	نگاه ابزاری نظام اداری به بازنشستگان
<ul style="list-style-type: none"> - نادیده‌گرفتن تجربیات و مهارت‌های بازنشستگان که با صرف هزینه مادی و زمان زیادی به دست آمده است؛ - نادیده‌گرفتن جایگاه فرد بازنشسته با وجود اهمیت آن در فرهنگ ایرانی و اسلامی؛ - امکان‌پذیربودن اداره جامعه تنها با به‌کارگیری تجربیات و دانش و خرد افراد باتجربه؛ - اهمیت نیازهای معنوی بشر در برابر نیازهای مادی او. 	جایگاه فرهنگی سالمندی
<ul style="list-style-type: none"> - نیاز بازنشستگان به جایگاه مناسب و احترام؛ و مخدوش‌شدن آن با قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان؛ - لزوم قوانین و راهکارهای عملی مناسب برای فعال‌سازی بازنشستگان؛ - تأثیر اضطراب‌های روحی و روانی ناشی از بازنشستگی بر سلامت معنوی و فرهنگ سیاسی؛ - بروز مشکلات معیشتی برای بازنشستگان و تأثیر آن بر سلامت معنوی و فرهنگ سیاسی آنان. 	اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان

کارکردهای بازنشستگی

«تردید در کارکردهای بازنشستگی»، «دگرگونی وضعیت روحی و روانی فرد»، «تحمل‌ناپذیرشدن افزایش اوقات فراغت» و «قطع ارتباط با دوستان» طبقه‌بندی می‌شود.

کارکردهای بازنشستگی یکی از مواردی بود که مصاحبه‌کنندگان به آن توجه داشتند و در قالب چهار زیرطبقه

می‌کنند و منتظرند تا او هرچه زودتر محیط کار را ترک کند؛ این برخورد موجب استیصال و انزوای افراد می‌شود و تمایلات مشارکت سیاسی را در آنان و اعضای خانواده‌شان کاهش می‌دهد و یا اینکه گرایش به افراد و گروه‌های افراطی را که با شعارهای عوام‌فریبانه یا پوپولیستی^۱ در صحنه سیاست ظاهر می‌شوند، در آنان تقویت می‌کند. مجموعه این داده‌ها سلامت معنوی فرد را به خطر می‌اندازد و بر فرهنگ سیاسی وی اثر می‌گذارد. در چنین شرایطی امکان اینکه تمایلات سیاسی افراد دستخوش احساسات زودگذر شود افزایش می‌یابد. سرخوردگی و یأس ناشی از این رویکرد می‌تواند فرزندان و نزدیکان بازنشستگان را نیز تحت تأثیر قرار دهد.

یکی از کارمندان ارشد پایانه نفتی خارگ که دو ماه دیگر به بازنشستگی‌اش مانده بود و ورزشکار و کاملاً سالم به نظر می‌رسید، به‌صراحت قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان را نگاه ابزاری به انسان می‌دانست. از نظر او «این نگاه ابزاری به انسان، سایهٔ بیم و هراس خود را بر سر جوانان هم خواهد گسترد. آنان که می‌بینند اکنون با همکارانشان مانند اشیایی بی‌مصرف رفتار می‌شود و همهٔ توانمندی‌ها، استعدادها، علایق و نیازمندی‌هایشان نادیده گرفته می‌شود، این رویکرد بر سلامت معنوی و فرهنگ سیاسی آنان اثر می‌گذارد».

جایگاه فرهنگی سالمندی:

نفر دیگری که با او گفتگوی تلفنی صورت گرفت یکی از مهندسان سابق شرکت نفت بود که در جزیرهٔ خارگ خدمت می‌کرد. او اظهار داشت: «ایمان مذهبی تا حدود زیادی انسان را در شرایط جدید حفظ می‌کند. در دورهٔ بازنشستگی می‌توان به سفر رفت، مطالعه کرد و به خانواده رسید؛ ولی منع به‌کارگیری بازنشستگان به‌صورت قانون به‌معنی محروم‌ساختن جامعه از تجربیات و به‌انزوا راندن آنان است». چه‌بسا خانواده‌هایی که گرفتار فقر و تنگدستی می‌شوند و فرزندان‌شان به هرگونه کار خلافی کشیده می‌شوند و در کشور خودشان احساس بیگانگی می‌کنند.

فرد دیگری که در آستانهٔ بازنشستگی قرار داشت، می‌گفت: «چگونه و با چه حقی می‌توان یک انسان را از حق انسانی خود یعنی کار و فعالیت محروم ساخت. بازنشستگی امروز مانند یک انگ بر تارک من نشسته است». علاوه‌براین، با یکی از مهندسان سابق شرکت نفت به‌صورت تلفنی گفتگو شد، او در دوره‌ای در ادارهٔ آتش‌نشانی در شرکت مناطق نفت‌خیز جنوب کار می‌کرد، با کوله‌باری از تجربه و دنیایی از دانش در زمینهٔ تخصصی خود.

دگرگونی روحی و روانی: یکی از افرادی که با او گفتگو شد، دورهٔ طولانی بحران روحی ناشی از بازنشستگی را پشت‌سر گذاشته بود و از شرایط سختی که جدایی از محیط کار، دوستان و همکاران و همچنین احساس بطلت برای او به وجود آورده بود می‌گفت؛ وی معتقد بود: «این قانون نوعی نگاه ابزاری به انسان؛ و نسبت به اغلب ارکان سیاسی بی‌اعتماد است. او توضیح داد که در خانه نشسته و در انتظار گذر لحظات بودم ولی انگار زمان از حرکت باز ایستاده بود؛ دچار نوعی وحشت و ترس شده بودم؛ گاه آرزو می‌کردم کاش زندگی همین‌جا متوقف می‌شد؛ مدت‌ها گذشت تا توانستم در یک آژانس مشغول شوم».

احساس سرگستگی ناشی از قطع ارتباط با دوستان؛

یکی از کارمندانی که چند ماه به بازنشستگی‌اش مانده بود، می‌گفت: «شب‌ها با آرامش سابق نمی‌خوابم. برای من که سال‌ها با یک نظم و انضباط و با محیط کار و دوستان و همکاران خو گرفته‌ام، این نقطه، پایانی بر همه چیز است، پایانی بر یک زندگی با همهٔ ماجراهایش. ماندن در خانه برای مدت طولانی، حتماً با تنش و نگرانی‌های بسیار همراه است». او دستمالی کاغذی از جایش برداشت، مچاله کرد و در زباله‌دان انداخت و گفت: «انسان با این فرق دارد!».

نگاه ابزاری نظام اداری به بازنشستگان:

از دست رفتن منزلت اجتماعی فرد: آن‌گونه که همهٔ مصاحبه‌شوندگان اذعان داشتند فضای خانه برای فرد بازنشسته تحمل‌ناپذیر می‌شود و اعضای خانواده هم حضور دائمی فرد را در خانه بر نمی‌تابند. نکتهٔ جالب این است که اغلب مصاحبه‌شوندگان اظهار داشتند که تقاضا کرده‌اند اجازه دهند حتی بدون دریافت دستمزد و یا در ازای دریافت مبلغ بسیار ناچیز به‌صورت نیمه‌وقت کار کنند تا روابط اجتماعی آنان به‌یک‌باره قطع نشود، ولی ادارهٔ متبوع موافقت نکرده است. بسیاری از این بازنشستگان هنوز قادر به انجام کار هستند و حتی جامعه هم ممکن است به تخصص و دانش و تجربهٔ آنان نیاز داشته باشد. این طرح از تبعات اجتماعی عاری نخواهد بود و در همین زمینه بازنشستگانی که با آنان گفتگو شد، بازنشستگی را بیشتر عارضه‌ای می‌دانستند که دامن‌گیر فرد می‌شود.

تغییر نگاه همکاران به فرد: بعضی از مصاحبه‌شوندگان

این‌گونه بیان داشتند که: «به محض اینکه فرد در آستانهٔ بازنشستگی قرار گرفت، نگاه دیگران نسبت به او تغییر می‌کند. همکاران به چشم یک مزاحم و نه یک همکار به فرد نگاه

^۱ Populiste

بحث

گرچه کارکرد بازنشستگی ایجاد رفاه و آسایش برای کارکنان است ولی عملاً مشاهده می‌شود که بازنشستگان بعد از این دوره با ازدست‌دادن همه روابط اجتماعی و منزلت شغلی، آن را نوعی نگاه ابزاری می‌بینند که بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی‌شان تأثیر می‌گذارد و جایگاه آنان در آن موقعیت سنی از منظر فرهنگی نادیده گرفته می‌شود. در این صورت اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان و نیاز به جایگاه مناسب و احترام از نظر شرکت‌کنندگان در این پژوهش با قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان مخدوش می‌شود.

کارکردهای بازنشستگی

نتایج بررسی‌ها و مطالعات کارشناسان سازمان ملل نشان می‌دهد که اغلب افرادی که امروزه بازنشسته می‌شوند از نیروی کافی برای ادامه فعالیت و کار برخوردارند. دانشمندان جمعیت‌شناسی نیز تأیید می‌کنند که وضعیت گروه‌های سنی نسبت به نیم قرن گذشته تغییرات محسوسی داشته و جمعیت سالمندان در حال افزایش است؛ درحالی‌که جمعیت گروه‌های سنی جوان در بسیاری از جوامع رو به کاهش است (۱۱).

امروزه در شهرهای کوچک و روستاها افراد تا آخرین روزهای حیات به فعالیت شغلی خود ادامه می‌دهند درحالی‌که در جوامع صنعتی و شهری سالمندی را به معنی بازنشستگی در نظر می‌گیرند. امروزه پیری تعریفی قانونی پیدا کرده است و طی آن به سنی اطلاق می‌شود که در آن بیشتر مردم از کار بازنشسته؛ و از مزایای حقوقی بازنشستگی برخوردار می‌شوند. سن تعیین‌شده برای بازنشستگی و شرایط لازم برای دریافت مزایای ناشی از آن در کشورهای مختلف یکسان نیست و در این زمینه درباره شرایط بازنشستگی اتفاق نظر وجود ندارد. هریک از کشورها با توجه به شرایط مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود سن بازنشستگی و شرایط خاص خود را دارند. از همین‌جا می‌توان دریافت که بازنشستگی لزوماً مترادف از کارافتادگی نیست و بسیاری از افراد بازنشسته هنوز قادر به ادامه کار هستند (۱۲). نیم‌قرن پیش در کشور انگلیس شرط بازنشستگی از کار را نداشتن سلامت جسمانی در نظر می‌گرفتند و در اواخر دهه ۱۹۲۰ بیش از نیمی از مجموعه مردانی که بالای ۶۵ سال داشتند، در اشتغال مزدبگیری قرار داشتند. چنین وضعیتی را در بعضی از حوزه‌های اجتماعی هنوز می‌توان مشاهده کرد. شخصیت‌های برجسته‌ای را در

وی که در ایام جنگ تحمیلی به مدت هشت سال در عملیات آتش‌نشانی شرکت نفت در خارگ فعالیت داشت و حتی در خاموش‌کردن چاه‌های نفت کویت نیز شرکت داشت، گفت: «نشستن در خانه انسان را دچار افسردگی می‌کند». هیچ‌کس حتی مجلس چنین حقی ندارد که به انسان‌ها به صورت ماشین نگاه کند. هرچند مسئولان ممکن است ایجاد اشتغال برای جوانان را دلیل چنین تصمیمی عنوان کنند ولی باز نقض غرض است. هر بازنشسته حتماً خانواده و فرزندان دارد؛ این فرزندان وقتی می‌بینند دستگاه قانون‌گذاری آنان را در شرایط سختی قرار داده است دچار اضطراب می‌شوند و سلامتی روحی و روانی‌شان تحت تأثیر قرار می‌گیرد و بر رفتارها و فرهنگ سیاسی آنان نیز اثر می‌گذارد.

با نگاهی آسیب‌شناسانه می‌توان انتظار داشت سلامت معنوی و فرهنگ سیاسی خانواده‌هایی که از نظر تأمین معیشت و گذران زندگی به زحمت افتاده‌اند و نان‌آور خانواده که زندگی را بر اساس درآمد ماهیانه‌اش اداره می‌کرده، اکنون آن درآمد را از دست داده است و اعضای خانواده به سختی دچار شده‌اند؛ به‌نوعی از این جریان تأثیر بپذیرد که اثرات آن به صورت بی‌اعتمادی به دستگاه قانون‌گذاری و قوای اجرایی که به‌ناچار باید این مصوبه را اجرا کنند ظاهر می‌شود و ممکن است بی‌تفاوتی به سرنوشت نظام سیاسی، هنجارشکنی، شرکت‌نکردن در انتخابات و مهاجرت فرزندان این خانواده‌ها را به کشورهای دیگر در پی داشته باشد.

اهمیت معرفت و رشد معنوی در انسان:

با یکی از مقامات سابق شرکت نفت که پیش از بازنشستگی مدیریت یکی از ادارات شرکت را در جزیره خارگ بر عهده داشته است، به صورت تلفنی مصاحبه شد؛ او معتقد بود: «هر بازنشسته گنجینه‌ای است از دانش و تجربیات که می‌توان با مستندسازی از آن حتی در جهت اشتغال‌سازی بهره‌برداری نمود. چنین نگاهی به بازنشستگان بیشتر یک نگاه سیاسی است نه انسانی؛ انتظار مشارکت سیاسی و اجتماعی در چنین فضایی اگر از طرف خانواده‌ها پذیرفته نشود دور از انتظار نیست».

یکی از مهندسانی که در شرف بازنشستگی بود و به صورت تلفنی با او گفتگو شد اظهار کرد: «ادارات و دستگاه‌ها می‌توانند از تجربیات بازنشستگانی که تمایل و توانایی انجام کار دارند، استفاده کنند حتی جهت حصول اطمینان از توانایی آنان می‌توانند با انجام آزمایش‌های پزشکی از سلامتی‌شان مطمئن شوند و حسب مورد برای یک بازه زمانی معینی به آنان اجازه ادامه کار دهند».

ظهور جامعه‌ای سوسیالیستی^۴ منجر نخواهد شد، بلکه این مدیران و فن‌سالاران هستند که چون به علوم و فنون و دانش روز مسلح هستند به‌عنوان قدرت غالب خود را بر جوامع تحمیل خواهند کرد (۱۵).

ماکس وبر^۵ دیوان‌سالاری یا بوروکراسی را نظامی بسیار کارآمد برای اداره امور می‌داند که جهان امروز را از آن گریزی نیست و از سوی دیگر آن را تهدیدی برای مهم‌ترین ارزش‌های بشری در نظر می‌گیرد. دیوان‌سالاری نیروی غیرشخصی و محدود به قواعد است که خود را بر انسان‌ها تحمیل می‌کند، آزادی‌شان را نابود می‌سازد و آنان را به چرخ‌دنده‌ای در ماشینی زنده تبدیل می‌کند که کار آن صرفاً برآوردن خواست دیگری است؛ ماشینی که در حدّ توان فرد را از حالت انسانی‌اش خارج می‌کند و تمام عواطف انسانی و محاسبه‌ناپذیر او را حذف می‌کند. وبر معتقد است دیوان‌سالاری به چندپاره کردن روح آدمی منجر می‌شود و شخصیت یکپارچه فرد را فرومی‌پاشد؛ اگر به مبارزه با آن برنخیزیم همه اینها را عملی خواهد کرد (۱۶). این مسائل بر قسمت اعظم تفکرات سیاسی وبر سایه افکنده است؛ البته یادآوری این نکته لازم است که ترس از دیوان‌سالاری مبنا و اساس مخالفت سرسختانه او با سوسیالیسم مارکسی^۶ بود، زیرا وی پیش‌بینی می‌کرد که حاصل آن، ادغام نظام‌های دولتی و بنگاه‌های اقتصادی بزرگ در یک نظام اداری بزرگ به‌هم‌پیوسته خواهد بود که تمام آزادی‌ها و خلاقیت‌های فردی را زیر بار خودش خرد خواهد کرد (۱۶).

جایگاه فرهنگی سالمندی

فرهنگ تجلی کمال و تعالی در انسان و جامعه است و در مواردی نیز «تکامل روحی یا معنوی آدمی را در استمرار زمان» فرهنگ می‌نامند. گاهی نیز فرهنگ زیرمجموعه تمدن تلقی شده است (۱۷)؛ اما واژه فرهنگ سیاسی بعد از جنگ جهانی دوم در آثار مربوط به توسعه سیاسی مطرح شده است. فرهنگ سیاسی دربرگیرنده ایستارها، باورها، احساسات و ارزش‌های جامعه است و جنبه‌هایی از فرهنگ عمومی جامعه که نگاه به زندگی سیاسی را مطمح نظر دارد و مسائلی مانند «چگونه حکومت کردن» و «چگونگی حکومت» را دربرمی‌گیرد. اگر فرهنگ عمومی جامعه مجموعه‌ای از ایستارها و باورها و احساسات بادوام بین مردمان به حساب آورده شود، پس فرهنگ سیاسی را می‌توان آن بخش از فرهنگ عمومی تلقی

حوزه سیاست، حقوق، هنر و بعضی حوزه‌های دیگر می‌توان نشان داد که تا مراحل سنی پیشرفته‌ای به کار خود همچنان ادامه می‌دهند (۱۲).

برخی بازنشستگی را به معنی اتمام تاریخ مصرف و ازبین‌رفتن شأن و منزلت اجتماعی افراد می‌دانند. گاهی نیز بازنشستگی به منزله ازبین‌رفتن منزلت شغلی و سازمانی فرد، هویت و جایگاه او در سلسله‌مراتب سازمانی ارزیابی می‌شود (۱۳).

نگاه ابزاری نظام اداری به بازنشستگان

نظام اداری یا بوروکراسی^۱ طیفی از گروهی کوچک از مقامات بالا تا پایین و کارمندان اداری را شامل می‌شود که کارهای عادی و روزمره را انجام می‌دهند. این وظیفه نظام اداری دولت است که اجرای روزمره تصمیمات را بر عهده داشته باشد و به کمک واحدهای اداری یا وزارتخانه‌های حکومتی آن را انجام دهد. بسیاری از مجریان یا مقامات پایین‌تر کارکنانی در سطح خیابانی شناخته می‌شوند، زیرا آنان در تماس روزانه با عموم مردم هستند، چه مقامات عالی و یا کارمندان بایگانی و کارمندان دولت گاهی تنبل و ناکارآمد به نظر می‌رسند. در کنار این نگاه کلیشه‌ای نظر دیگری نیز مطرح می‌شود که با این دیدگاه کاملاً متفاوت است. این نگاه کارمندان را به مثابه سازندگان جاه‌طلب امپراطوری می‌بیند که خواستار گسترش واحد اداری خود بر اساس منافع و علایق منزلتی و حقوق خودشان هستند و برای رسیدن به جایگاه سیاست‌مداران تصمیم‌گیر و اطمینان از اینکه امور بر طبق خواسته‌های آنان انجام می‌شود تباری می‌کنند. کارمندان بخش عمومی در قالب مستخدمان دولت به کار گماشته می‌شوند. آنان نه به عموم مردم بلکه به مقامات ارشد سیاسی خود پاسخگو هستند (۱۴). هرچند وزیران پاسخگوی وزارتخانه‌های خود هستند ولی درنهایت ناچار می‌شوند که به دانش و تجربه مستخدمان اداری چه در تصمیم‌گیری‌ها، چه در مدیریت امور روزانه وزارتخانه‌ها وابسته باشند (۱۴).

جیمز برنهام^۲ در کتاب «انقلاب مدیریت» به چگونگی به‌قدرت‌رسیدن طبقه جدیدی به نام مدیران می‌پردازد و خاطر نشان می‌سازد که سازوکار به‌قدرت‌رسیدن مدیران متعاقب کم‌رنگ شدن و تضعیف نقش طبقه بورژوازی^۳ چگونه صورت می‌گیرد. او اطمینان می‌دهد که تحولات نظام سرمایه‌داری به

^۴ socialist

^۵ Max Weber

^۶ Marxist Socialism

^۱ Bureaucracy

^۲ James Burnham

^۳ bourgeoisie

اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان

همه انسان‌ها در مسیر زندگی خود خواهان تعالی معنوی هستند که حرکتی روبه‌جلو محسوب می‌شود. تعالی معنوی مبتنی بر توانایی افراد برای داشتن دیدگاهی ذهنی و وسیع درباره زندگی و پیداکردن احساسی عمیق از معنی و مفهوم زندگی است. از این رو در همه عوامل شکل‌دهنده سلامت معنوی نه تنها تعادل بلکه تعالی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد؛ بنابراین همه عوامل شکل‌دهنده سلامت معنوی می‌تواند سلامت و تعادل آدمی و همچنین تعالی روح را در بر داشته باشد (۲۱). تحقیقات نشان می‌دهد بین سلامت معنوی با وضعیت اقتصادی و شاغل بودن ارتباط آماری معنی‌داری وجود دارد (۲۲).

یکی از ابعاد مهم سلامت که در مقایسه با دیگر جنبه‌های آن اهمیت بیشتری دارد، سلامت معنوی است. ابعاد دیگر سلامت مقدمه‌ای برای سلامت معنوی تلقی می‌شود (۲۳)؛ درحالی‌که مذهب تجربیات معنوی گروهی از مردم را در نظامی از باورها و اعمال سازماندهی می‌کند. در همین جهت مذهبی‌بودن به درجه پذیرش باورها و اعمال یک مذهب سازمان‌یافته گفته می‌شود. هم مذهبی‌بودن، هم معنویت ممکن است در حوزه‌هایی هم‌پوشانی داشته باشند. مذهب و معنویت از مهم‌ترین عوامل فرهنگی هستند که به ارزش‌های انسانی، رفتارها و ساختارها معنا می‌دهند (۲۴). اخیراً به سلامت معنوی به‌دلیل احساس نیاز و پاسخ‌گو نبودن حیطه‌های دیگر سلامت توجه بیشتری معطوف شده است؛ هرچند تعریف مفهوم سلامت معنوی به‌دلیل متفاوت‌بودن مبنا و راهکارهای شناخت عوامل معنوی کاملاً روشن نیست. البته باید پذیرفت که این تفاوت از تعدد نگاه‌ها به انسان و زندگی او نشئت می‌گیرد. این نگاه به هر گونه‌ای که باشد سلامت همیشه یکی از دغدغه‌های بشر بوده است، ولی ابعاد سلامت تا قرن هفدهم کاملاً روشن نبوده است.

در میان تعاریف مختلف از انسان یکی از تعاریف این است که حقیقت وجود انسان را بُعد مادی نمی‌داند، بلکه عوامل جسمانی خود در اختیار روحی متعالی قرار دارد و زندگی انسان نیز به این دنیا محدود نیست و مانند زندگی جنینی است تا زندگی اصیل و اصلی آغاز گردد. در زندگی دینی همه زندگی مادی و دنیوی مقدمه‌ای برای آخرت محسوب می‌شود. در این صورت معنویت اصل است و بُعد غیرمادی باقی خواهد ماند. در نتیجه در برنامه‌ریزی برای سلامت باید بر آن تأکید شود (۲۵). در تاریخ اسلام به دانش سلامت توجه بسیاری

کرد که به روند سیاسی نظام جهت و معنی می‌دهد. در واقع فرهنگ سیاسی جهت‌گیری ذهنی ملت‌ها، گروه‌های اجتماعی و طرز نگاه و تلقی آنان به سیاست است. این فرهنگ سیاسی است که الگوهای رفتار سیاسی را شکل می‌دهد (۱۸).

سرنوشت نظام سیاسی عمدتاً با نگرش‌های سیاسی و ارزشی مردم تعیین می‌شود. به عقیده ارسطو^۱ و مونتسکیو^۲ رابطه‌ای بین اشکال متفاوت حکومت‌ها و فضیلت‌های رایج در میان مردم وجود دارد و این اشکال متفاوت حکومت‌ها است که انعکاس‌دهنده فضیلت‌های رایج در میان مردمان است (۱۹).

گابریل آلموند^۳ در سال ۱۹۶۵ طی تلاش اولیه خود که برای طبقه‌بندی و مقایسه نظام‌های سیاسی به کار بست، مفهوم فرهنگ سیاسی را این‌گونه تعریف کرد: «هر نظام سیاسی در درون الگوی خاصی از سمت‌گیری برای کنش سیاسی فعالیت دارد که خوب است آن را فرهنگ سیاسی نام بگذاریم». آلموند در عین حال اعتقاد داشت که فرهنگ سیاسی دارای استقلال نسبی است که با فرهنگ عمومی نیز مرتبط است. چنانچه این تعریف را بیشتر بسط دهیم، باید بگوییم که الگوی خاصی به معنی داشتن استعداد و آمادگی برای اقدام سیاسی است که سنت‌ها، خاطرات تاریخی، انگیزه‌ها، هنجارها، احساسات، عواطف و نمادها در تعیین این اقدام مؤثر خواهند بود (۲۰).

سیدنی وربا^۴ تمایز بین فرهنگ سیاسی و نظام فرهنگی کلی‌تر را در جامعه موضوعی تحلیل‌پذیر می‌داند. در حقیقت از نظر او فرهنگ سیاسی که ماهیتاً شامل نظام باورهای تجربی، نشانه‌های بیانی و عاطفی ارزش‌ها است، وجهی جامع از فرهنگ کلی‌تر است. از آن گذشته، باورهای بنیادین و الگوهای ارزشی فرهنگ معمولاً نقشی اساسی در ساختن فرهنگ سیاسی دارد (۲۰).

آنچه از فرهنگ سیاسی در این پژوهش مورد نظر است، ایستارها، باورها و احساسات مردم نسبت به نظام سیاسی، تمایل آنان به مشارکت در اموری مانند انتخابات، مشارکت سیاسی، عضویت در احزاب سیاسی یا حساسیت نسبت به سرنوشت جامعه، امید به آینده و بهبود اوضاع و یا اصولاً تمایل به مشارکت در امور داوطلبانه‌ای است که می‌تواند به بهبود اوضاع کمک کند.

^۱) Aristotle

^۲) Montesquieu

^۳) Gabriel Almond

^۴) Sidney Verba

شده است. سلامت در اسلام امتیاز به شمار می‌آید و بر آن به‌ویژه سلامت معنوی و سلامت روان تأکید شده است (۲۶).
 ضرورت توجه به سلامت معنوی و اهمیت آن در برنامه‌ریزی کاملاً محسوس است تا مفاهیم معنویت از طریق محتوا و برنامه‌های آموزشی فراهم آید و زمینه نیل به سطوح بالاتر آگاهی و معنی‌دار کردن زندگی گسترش یابد. به مفهوم سلامت معنوی در کنار ابعاد جسمانی و روانی و اجتماعی در مجامع و مراکز بین‌المللی توجه شده است. چپستی معنویت و ضرورت نهادینه‌سازی مفهوم معنویت، چپستی سلامت معنوی و رویکرد و راهبرد سازمان جهانی بهداشت درباره سلامت معنوی از جمله موضوعاتی است که زیربنای برنامه آموزش معنوی محسوب می‌شود (۲۷).

نتیجه‌گیری

نظام‌های اداری ابزارها و وسایلی در اختیار دارند که می‌توانند احساسات و افکار عمومی را جهت دهند و بر فرهنگ سیاسی، سلامت معنوی و گرایش‌های مذهبی مردم تأثیر بگذارند. دستگاه‌های اداری حتی برگزاری انتخابات را نیز بر عهده دارند. رفتار نظام‌های اداری با انسان‌ها گاهی بی‌شبهت به رفتار با ابزار و ادوات دیگر نیست. در عصر دیوان‌سالاری و با گسترش شهرنشینی و صنعت، همان‌گونه که برای استفاده از ماشین‌آلات و دستگاه‌ها عمری مفید تعیین می‌شود، برای انسان‌ها نیز بدون در نظر گرفتن شرایط روحی، جسمی، فکری و توانایی‌های دیگر همین رویه اعمال می‌شود. آدم‌ها پس از عمری تلاش و فعالیت به ناگاه با فرارسیدن دوران بازنشستگی باید همه روابط اجتماعی و فعالیت‌هایی را که عمری با آن خو گرفته بودند به یک‌باره رها کنند که متعاقب آن دچار عزلت و تنهایی می‌شوند.

قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان از دید جامعه نمونه این پژوهش نوعی نگاه ابزاری به انسان است که بنا به اعتقاد همگی آنان بر فرهنگ سیاسی و سلامت معنوی‌شان نیز می‌تواند اثرگذار باشد. این تأثیر می‌تواند به صورت‌های گوناگون خود را نشان دهد؛ از قبیل «تمایل‌نداشتن افراد و خانواده‌هایشان در مشارکت سیاسی، شرکت‌نکردن در انتخابات، بی‌اعتمادی نسبت به مقامات سیاسی و احساس از خودبیگانگی».

تحلیل محتوای گفت‌وگوهای انجام‌شده با افرادی که در حال گذراندن بازنشستگی یا در شرف بازنشستگی بودند حاکی

از این است که قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان عده‌ای از آنان را که سرمایه‌ای برای راه‌اندازی کسب و کاری مستقل ندارند و از طرف دیگر مخارج سنگین زندگی آنان را به ادامه کار حتی بعد از بازنشستگی ناچار می‌نماید، دچار مشکل ساخته و فرصت کسب درآمدهای احتمالی را از آنان سلب کرده است. همه این افراد اذعان داشته‌اند که «جداشدن از محیط کار به یک‌باره انسان را دچار اضطراب روحی می‌نماید و حتی تضاد و خشونت را در خانواده و بین اعضای خانواده دامن می‌زند». عده‌ای نیز اظهار داشتند که «از دو سال مانده به بازنشستگی شب و روز در فکر چگونگی کنارآمدن با این دوران بوده‌اند و کابوس ایامی که در پیش داشتند آنان را رها نمی‌کرده است». عده‌ای نیز به یافتن شغلی بعد از بازنشستگی می‌اندیشیده‌اند که با شرایط موجود بیش از پیش دشوار شده بود. مصوبه مجلس حتی به‌کارگیری بازنشستگان را در مراکز و که قادر به ادامه کار هستند و یا آن دستگاه به خدمات و دانش و تجربه آنان نیاز دارد ممنوع کرده است. انسان‌ها با ماشین یک فرق اساسی دارند؛ آنان دارای احساس، شعور، فکر و اندیشه هستند. تاریخ مصرف انسان هیچ‌گاه تمام نمی‌شود. هر انسانی حتی در ایام کهولت نیز می‌تواند فکر و اندیشه‌ای ارائه کند که برای جامعه بشری مفید باشد. افراد بازنشسته قطعات ماشین هم نیستند که بتوان آنان را دور انداخت.

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های مطالعه حاضر این بود که فقط از کارکنان شرکت پایانه نفتی خارگ مصاحبه به عمل آمد و امکان انجام مصاحبه با ادارات و دستگاه‌های دیگر فراهم نبود.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود مطالعات آتی در این زمینه با تأکید بر پدیده سالمندی انجام گیرد.

قدردانی

از استادان محترم راهنما و مشاور؛ و از کارکنان شرکت پایانه نفتی خارگ تشکر و قدردانی می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری مؤلف اول با عنوان «نقش

Tendency toward Drug Use. *J Res Relig Health*. 2018;4(4):69-79. (Full Text in Persian)

8. Ahmad A, Alireza S. The Comparison between Quantitative and Qualitative Research in Behavioral Science. *Rahbord Journal*. 2010;54(54):153. (Full Text in Persian)

9. Delavar A. Qualitative methodology. *Strategic Quarterly* 2010;19(54):307-29. (Full Text in Persian)

10. Ghaedi MR, Golshani AR. Content Analysis Method: from Quantity-Oriented to Quality-Oriented. *Scientific Journal Management System*. 2016;7(23):57-82. (Full Text in Persian)

11. Torkaman F, Erfanian H. Asibshenasi Bazneshastegi Zoodhengam dar bein Karmandan taht-e Pooshesh Sazman-eTamin Ejtemaei. *Motaleat Jame-Shenakhti Iran*. 1389;1(1):68-92. (Full Text in Persian)

12. Mousaei M. The Social and Mental Impacts of Retiredness on Faculty Members (The case of Tehran University). *The Modares Journal of Management Research in Iran*. 8(20):157-80. (Full Text in Persian)

13. Danaee-Fard H, Khaef -Elahi AA, Khodashenas LS. Understanding the essence of retirement experience of employees in the public sector: a phenomenological research. *Strategic Management Thought (Management Thought)*. 2012;6(12):153-76. (Full Text in Persian)

14. Newton K, Van Deth JW. *Foundations of comparative politics: democracies of the modern world*: Cambridge University Press; 2016.

15. Burnham J. *Managerial revolution*. London: University of London

16. Lessnoff M. *Political philosophers of the twentieth century*. 1999.

17. Kazemi S. *The crisis of modernity and political culture in contemporary Iran*. Tehran: Publication Ghomes; 1997. (Full Text in Persian)

18. Akhtar Shahr A. *Moalefehaye Jameeh Paziri Siasi dar Hokomat Dini*. Tehran: Pazhooeshgah-e Farhang va Andisheh Eslami; 2007. (Full Text in Persian)

19. Velzel K, Inglehart R. *Nosazi, Tagheer Farhangi va Demokrasi*. Translator: Amadi, Y. Tehran: Kavir; 2010. (Full Text in Persian)

20. Alam MR. *Sahm-e Farhang Siasi Iran dar Napaydari Ahzab*. 1 ed. Tehran: Nikfarjam; 2008. (Full Text in Persian)

21. Safara M. *Spiritual Soul of Human*. *J Res Relig Health*. 2018;4(4):1-6. (Full Text in Persian)

22. Zareipour M, Narmayoun N, Mahmoodi H, Jadgal KhM, Zare F. Investigating Spiritual Health and its Relation to Crime among Female Prisoners in Urmia(2016). *J Res Relig Health*. 2017;4(1):68-79. (Full Text in Persian)

تکنوکرات‌های شرکت نفت در شکل‌گیری فرهنگ سیاسی ساکنان جزیره خارگ؛ و کد مصوب ۱۰۱۰۸۱۲۹۶۱۰۱۹۷۲ از دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی ندارد.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

اجرای پژوهش و نگارش مقاله: مؤلف اول؛ نظارت و همکاری در تمامی مراحل پژوهش و نگارش مقاله: مؤلف دوم و مشاوره در زمینه اجرای پژوهش و پیشنهاد در جهت ارتقای کیفیت پژوهش: مؤلف سوم.

References

1. Goli M, Maddah SB, Dalvandi A, Hosseini MA, Rahgozar M. The relationship between successful aging and spiritual health of the elderly. *Iranian Journal of Psychiatric Nursing*. 2017;4(5):16-21. (Full Text in Persian)
2. Shakurnia A, Baniasad M. Religious Attitude in First and Last Year Medical Students of Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences and its Relationship with Self-esteem. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2019;5(3):5-17. (Full Text in Persian)
3. Zahedi-Asl M. Retirement, features and issues from the perspective of social security and the association's association with retirees. *Ta'min-e- Ejtemaei*. 2003;4(1):207-35. (Full Text in Persian)
4. Barati H, Oreyzi H. Relation of employee's on-the-work commitment with their work centrality and mental health after retirement with moderator variable organization influence consideration. *Iran Occupational Health Journal*. 2010;6(4):38-46. (Full Text in Persian)
5. Mikaeili N, Samadifard H. The Prediction of Suicidal Thoughts Based on Happiness, Self-esteem and Spiritual Health among Female Teenagers. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2019;5(3):59-71. (Full Text in Persian)
6. Rahmani-Zarvandi M. Aging and the Future Ahead. *J Res Relig Health*. 2018;4(2):1-6. (Full Text in Persian)
7. Bahamin Gh, DavariFard F, SadeghiFard YZ. Mediatory Role of Spirituality in Mental Health and

23. Jalaei-Nobari H. Heart and Spiritual Well-being. J Res Relig Health. 2018;4(5):1-4. (Full Text in Persian)
24. Omidvari S. Spiritual health; concepts and challenges. Quranic Interdisciplianry Studies Journal. 2009;1:5-17. (Full Text in Persian)
25. Memarian N, Ghaem-panah Z. Gozaresh-e Neshast-e Takhassosi Mafhoomshenasi Salamat-e Manavi. Eslam va Pazhooheshhay-e Ravanshenakhti. 2015;1(3):99. (Full Text in Persian)
26. Soori H. A Quick Review of Studies on Religion and Health. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2019;5(3):1-4. (Full Text in Persian)
27. Akbari Lakeh M, Shamsi Gooshki ES, Abbasi M. Spiritual health in the program of medical science education. Medical Ethics Journal. 2016;5(14):113-30. (Full Text in Persian)

